

Лопаткіна І.В.

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

Державне регулювання економіки в умовах ринкової саморегуляції: теоретичний аспект.

На часі не стоїть питання державного втручання в економіку. Жодна країна світу не має тотально ліберальних ринкових відносин. Але до сьогодні не вирішеними залишаються питання ролі, можливостей, відповідальності, сили впливу, адекватності та ефективності державної політики та співвідношення ринкової саморегуляції і державного регулювання економіки.

Причини виникнення державного регулювання – збої в ринковому механізмі. Індикатором і рушієм ринків є ціна. Суттєві збої в процесі ціноутворення призводять до криз, деякі з яких стають великими або глобальними. Взагалі можна сказати, що економіка знаходиться в постійному русі, а тому рівноважного стану економіки не існує як такого. Більш того, на думку деяких вчених, ринкова економіка зовсім не прагне до рівноваги, а, навпаки, постійно відхиляється від неї під впливом відцентрових сил. Ринковий механізм продукує нестабільність. А врівноважується тільки завдяки вибухам створених ним цінових міхурів. Чи можна запобігти цим збоєм, підтримати економіку?

Ринковий механізм – найкращий з точки зору виробництва благ. Його двигуном є бажання і можливість отримати прибуток – так звана «невидима рука». Людина прагне жити краще. Ринок з його постулатом не обмеження приватної ініціативи, нічим не заперечує таке бажання. Дій, і ти отримаєш бажане. Доречи, цікавим в даному контексті є дослідження взаємного впливу релігійних концепцій і світогляду людини. Ринкові відносини виникли в країнах, де церква вітала активну позицію людини у славу божу. Певні релігійні канони каталіцизму спонукають до самоутвердження людини в суспільстві. Людина повинна захищати своє життя. А суспільство повинно створювати рівні можливості для цього.

Але чисті ринкові відносини провокують монополізацію економіки, сприяють цьому процесу, спираючись на природне прагнення людини – суб'єкту економіки, - до експансії і надаючи їй таку можливість. На ранніх етапах становлення ринку, за часів «дикого Заходу», таке прагнення просто нічим не обмежувалось. З появою податкових вилучень, але за відсутності обмежень іншого роду – стосовно діяльності на ринку, монополізація, як природній процес, обумовлений специфічними властивостями людської сутності, об'єктивно прогресував. Монополізація – це вже не вільна ринкова структура для всіх, а оазис для одного. Це суперечить і ринковій ідеології, і потребам суспільства. Тут виникає дилема: вільний ринок еволюціонує до монопольного стану, який є запереченням самого вільного ринку. Ймовірно, теоретично можливою є ситуація непереборності монополії, але все ж таки суспільство обирає порушення ним же встановлених правил на користь своїм меркантильним бажанням і потребам. Хто може подолати монополізм? За сучасних умов – тільки держава. Тобто виникнення державного регулювання – відповідь на потребу ринку і суспільства.

Суб'єкти ринку не бажають саморегуляції на ринку праці. Вона сприймається як болісна, а тому – небажана. Подолати саморегуляцію ринок не може за визначенням. Протидія саморегуляції з боку суб'єктів економіки втілюється у локальні збої ціноутворення, які в єдиному ринковому організмі неминуче поширюються на інші його сегменти. Виникає чинник дестабілізації економіки. Впоратись з цією проблемою, не створюючи перешкод для роботи ринкового механізму в цілому, покликана держава.

Ринок – це виробник. І як такий, він обмежений у своїх функціях. Ринок поглинає ресурси. Відтворювати їх за умови наявності більш дешевих варіантів природного само відтворення або використання без відтворення не є доцільним з точки зору рентабельності виробництва. Але людина прагне до кращого життя. Стан навколишнього середовища – важливий фактор позитивних відчуттів людини. Це – як мінімум. А як максимум – фактор існування людини. Тому ринок повинен обмежуватись з точки зору екологічної безпеки. Існуюча

парадигма стійкого, без кризового розвитку суспільства – відповідь на реалії економічного розвитку на ринкових основах. Держава може подолати агресивне винищення ресурсів виробництвом. Ми не зупиняємось в даному розгляді на проблемі сприйняття та наслідування положень концепції розвиненими країнами та такими, що розвиваються. Необхідність врегулювання процесів використання ресурсів, економічного росту та соціалізації економіки – завдання для влади у широкому сенсі.

Ринок, як загальне поняття, як механізм, дія якого не обмежується рамками національних економік, не спрямований на збереження етно-культурного, історичного, соціального середовища людини. Оскільки у людини є потреба в збереженні і відтворенні цього середовища, остільки таке завдання постає перед державою, як силою, що спроможна заповнити нішу, яку не зайняв ринок або подолати його протидію.

Протидіяти ринку держава повинна у випадках виникнення екстерналій. Зовнішні ефекти спричиняються вільним ринком. Їх існування – причина цінових збоїв і кризових явищ в економіці.

Незаперечними є переваги конкурентної структури ринкової економіки. Нажаль, конкуренція – в більшій мірі теоретична модель, абстракція. Але економіка може прагнути до такого стану, або відхилитися від нього. Для отримання конкурентного середовища необхідною умовою є наявність повної і доступної інформації про ціни, якість, обсяги товарів і ресурсів. Як і суспільні блага, які приватний сектор не зацікавлений виробляти, повна поінформованість не є метою ринкового виробництва, оскільки немає можливості отримати прибуток. Причини такої проблеми відомі: відсутність можливості та необхідності зустрічі споживача блага з потенційним виробником, можливість споживати благо, не зменшуючи при тому доступу до нього іншим споживачам, а відтак – можливість не сплачувати за спожите благо. Таким чином, немає можливості отримати прибуток – немає мотивів до виробництва. А це – явний збій у ціноутворенні. Попит є, необхідність з точки зору економічної ефективності є також, а відповідного виробництва – ні. То ж

держава бере на себе функцію або виробника, або мотиватора (за рахунок своїх фінансових можливостей), або спонукача виробництва суспільного блага та інформації, необхідної для формування конкурентного ринкового середовища.

Циклічність ринкової економіки – встановлений непереборний процес. Подолати циклічні процеси поки що не вдається. Не вдається навіть спрогнозувати їх виникнення. Нівелювати пікові значення циклічних коливань, пом'якшити їх амплітуду – задача для державного регулювання. Але, як бачимо, сучасні кризові явища глобального масштабу вкотре довели неспроможність їх викоренення.

Етапи становлення державного регулювання ринкової економіки визначаються достатньо просто. У відповідь на потребу ринкової економіки у врегулюванні з боку держави, виникла необхідність в податковому законодавстві. Державі необхідні кошти для утримання державних регулюючих органів та для проведення відповідних програм. Таким чином – першим етапом становлення державного регулювання можна вважати створення податкового законодавства, що дало змогу впорядкувати процес отримання коштів на державні потреби. Подолання монополізації, яка виросла на такому благодатному ґрунті, як ринкові умови: превалювання права власності, вільні економічні дії за умови сплати податків тощо, - наступний етап. Прийняття соціального законодавства, яке запобігало соціальним вибухам в умовах продовження процесу полярного збагачення і диференціації доходів – продовжило список значних дій держави у врегулювання ринкового механізму. Певна боротьба з власним соціальним законодавством у розвинених країнах може характеризувати сучасний етап становлення державного регулювання ринкової економіки. Сучасна економічна система, що знаходиться під впливом світової фінансово-економічної кризи, вимагає посилення ролі держави. Відійшли в тінь заклики «назад, до Адама Сміта».

Лопаткіна, І.В. Державне регулювання економіки в умовах ринкової саморегуляції: теоретичний аспект [Текст] / І.В. Лопаткіна // Настоящи изследвания: материали за У Международна научна практична конференция (17 - 25 януари 2009). – София: Бял ГРАД-БГ, 2009.– Т. 5.– С. 40-44.